

SATUL ROMÂNESC ȘI BISERICA ORTODOXĂ LA SFÂRȘIT DE SECOL XIX, CU REFERIRE LA PROTOPOPIATELE TREI-SCAUNE, BRAȘOV ȘI MUREȘ-OȘORHEI

Valeria Sorostinean

Întotdeauna va fi interesant și important să se scrie despre istoria unei biserici în momentele sale cruciale dar ea poate fi descoperită și dacă se urmărește existența cotidiană a unei parohii și deci a satului românesc.

Documentul care prilejuiește subiectul acestei comunicări este o circulară a mitropolitului Ioan Mețianu, adresată tuturor preoților din arhidieceză și datată 30 septembrie 1899, număr prezidial 7740¹.

Biserica Ortodoxă rămâne și la sfârșitul secolului XIX adânc ancorată în „Statutul Organic” elaborat de mitropolitul Andrei Șaguna și aprobat oficial în 1869 de împăratul Francisc Iosif.

Este clar de la început că parohia rămâne „o matrice” în care se manifestă în foarte multe feluri sentimentul religios al poporului român, adânc în spațiul rural.

În satul românesc, începând cu anul 1869, toți membrii majori ai parohiei fac parte din sinodul parohial iar acesta alegea: comitetul parohial, ca organ executiv, pe preotul parohiei și pe învățătorul școlii confesionale².

Satul românesc începe să fie supus în această perioadă unor presiuni externe deosebite; astfel, la politica față de naționalități a guvernului de la Budapesta se adaugă și un „liberalism” care încerca să se impună prin formele sale mai puțin luminoase și care aduc destul de brutal în lumea satului o laicizare care derutează. Cei care sunt cei mai uimiți de acest lucru par a fi învățătorii și apoi preoții.

Pe aceștia din urmă, mitropolitul Ioan Mețianu îi consulta în ceea ce privește următoarele probleme: cauzele indiferentismului religios la români, forțele care slăbesc starea materială a poporului și care ar fi soluțiile pentru îmbunătățirea situației materiale a preoților.

Mutațiile sociologice sunt prezente și în satul românesc, un proces inevitabil care însă nu a putut fi dirijat spre scopuri contrare spiritului său românesc.

Puterea cuvântului este de fapt singura pe care o are de la început preotul; acesta rămâne în lumea satului un conducător din toate punctele de vedere și ar fi aici interesantă o paralelă cu viziunea despre preot a Occidentului modern unde preoții sunt „cei care țin prin excelență mulțimea în mână”³.

Pentru acel timp de după Reformă, idealul căutat era cel a lui Jan Hus caracterizat prin „preoți demni și săraci”, ceea ce în cealaltă parte a Europei capătă înfățișarea unei realități cvasipermanente⁴.

În situația care ne interesează, aceea din sud-estul Transilvaniei, se poate observa aceeași stare de lucruri în protopopiatele Trei Scaune, Mureș-Oșorhei și Brașov.

Primul răspuns se referă la cauzele indiferentismului religios, pentru cei optsprezece participanți la conferința preoțească din 27 noiembrie 1899 din protopopiatul Trei Scaune; indiferentismul religios se lega de „intrarea în vigoare a legilor numite politico-bisericești, căci prin aceste legi, preotul ortodox și-a pierdut aproape cu totul vaza și autoritatea sa de mai înainte”⁵.

Mijloacele de combatere a legii căsătoriei, căci despre ea este vorba, ar fi următoarele: preoțimea să urmeze recomandările mitropolitului iar sentimentul religios să se cultive de la început în inimile copiilor români prin "ducerea lor la biserică duminică și de sărbători și a-i face să ia parte activă la serviciul divin, executarea de rugăciuni și cântări"⁶.

Spre deosebire de conferințele preoțești din Brașov și Mureș-Oșorhei, laconismul răspunsului dat de conferința din Trei-Scaune demonstrează cel puțin un lucru: inexistența unei situații confesional-etnice "tensionate".

În protopopiatul Brașov se acuza și lipsa de cultură a preoților. Legătura dintre preot, ca director al școlii confesionale, și învățător, începe să se modifice în urma unei legislații școlare vădit dornice să distrugă acest lacru, unii învățători se văd nevoiți să considere pe inspectorul regal de culte și instrucțiune publică mai important. Cauza ar fi "contactul cu învățătorii școlilor de stat și deosebitul respect și alipire față de inspectoratul regesc"⁷.

Au fost și cazuri, acestea singulare, în care învățătorul a încercat a-i convinge pe elevi că nu este nevoie a da preotului nimic pentru liturgii sau parastase pentru că „morții nu cer mâncare” la care se adaugă nerespectarea posturilor mari⁸.

În conferința sa, preotul Ioan Bârsan din Egerseg considera că și cosmopolismul își are urmările sale mai ales când „matriculantul” căsătoriei civile îl îndemna pe român fie să rămână numai cu căsătoria civilă sau chiar îl îndemna „a merge la alt preot, se înțelege maghiar, care eventual nu i-ar face atâtea spese”⁹.

El considera a fi o cauză și faptul că acolo unde în sate, cum ar fi : Egerseg, Rimetea și Podeni, sunt cinci confesiuni și patru naționalități, afară de evrei, indiferentismul religios poate să apară și prin faptul că „toți ceilalți puțin pond (greutate) pun pe religiiune ba chiar se dă îndemnul ca să nu țină românii atâtea sărbători și datini”¹⁰.

Protopopiatul Mureș -Oșorhei oferă un alt exemplu în acest sens, și anume că o parohie ortodoxă se întindea pe suprafața a patru comune iar locuitorii, fiind departe de biserică, participau puțini la slujba de duminică și de sărbători.

Concubinajele trebuiesc eliminate prin mijloace drastice, preconizându-se ca vinovații de acest lucru să fie opriți de la împărțirea cu SFINTELE TAINE și de la cercetarea bisericii¹¹.

Indiferent de greutatea întâlnite în acest context trebuie arătat că „poporul român a luptat mult pentru limba sa, datinile, obiceiurile sale tradiționale în care se oglindesc însușirile sufletești ale strămoșilor noștri”¹².

În ceea ce privește motivele decăderii materiale a poporului român, în protopopiatul Trei-Scaune sunt enumerate și următoarele cauze: beția, luxul, etc. Remediu nu poate fi decât unul: învățătura, prin trimiterea copiilor la școală.

Pentru preoții din protopopiatul Brașov stările materiale negative decurg și din „obiiceiul ruginit al oamenilor noștri de a-și câștiga pâinea cea de toate zilele în modul cum au pomenit de strămoșii lor fără a se interesa de industrie”¹³. (De fapt românii nu au avut acces la meserii).

Se arată, în continuare, că poporul român "afară de croitorie nu îmbrățișează nici o altă meserie"¹⁴.

Remediile ar fi: bibliotecile economice ale "Astrei", reuniuni agricole, reuniuni industriale și, mai ales, mici case de păstrare a economiilor. Se cereau inclusiv expoziții agricole și industriale.

În ceea ce privește protopopiatul Mureș-Oșorhei, se accentuează din nou rolul pe care îl are școala în a face "propagandă pentru meserii, industrie și comerț care sunt arterele

de viață și de îmbogățire ale unui popor, căci prin avere se poate câștiga cultura și libertatea“¹⁵.

La fel de importantă prin urmările sale este și ultima întrebare a acestei “anchete” originale și anume este vorba de modalitățile prin care s-ar putea îmbunătăți condiția socială a preoților.

În protopopiatul Trei Scaune se cerea în principal reducerea parohiilor. În Brașov și Mureș-Oșorhei s-a arătat însă că dotațiunea preotească fiind foarte mică, ea ajunge să fie considerată de către preoți “un venit lateral al ocupațiilor lor multiple”¹⁶.

Se preconiza fixarea unei taxe pe familie de un florin și de văduvă de 50 creștari, care să fie adunată prin intermediul epitropiei. Ar fi nevoie apoi de fonduri preoțești separate de cele strict bisericesti, din care să se împărțască doar preotul.

În amănunt se discuta această problemă în protopopiatul Mureș-Oșorhei, unde modelul care trebuie urmat est cel oferit de sași, care oricând au dat o dare pentru școală și biserică sau 5 % din florinul de contribuțiune pentru cult¹⁷.

În expunerea sa, preotul Ștefan Rusu din Mosna pledează pentru formarea de fundații în bani dar și în bucate pentru ca în cinci sau chiar nouă ani să se poată asigura salariul preoților, așa cum cerea statul, să fie de 400 și respectiv de 800 de florini.

Biserica trebuia să lupte mai ales pentru mărirea porției canonice; era clar însă că poporul român nu era încă puternic din punct de vedere material și deci nu putea să imite exemplul evreilor care “își țin aproape fiecare câte un învățător acasă și-l plătesc cu 200 florini pe an”¹⁸.

A-i ajuta pe preoți printr-un fond special s-a impus ca obiectiv oficial mai ales după moartea mitropolitului Miron Romanul care a lăsat prin testament 24000 de florini pentru întemeierea lui.

Din puținele date oferite mai sus reiese că românii nu sunt în nici un caz indiferenți din punct de vedere religios, dar traversează un moment de nesiguranță generat de o “realitate” care tindea să devină tot mai puțin românească.

Concluzia noastră nu poate decât să scoată încă odată în evidență cât de importantă a fost Biserica Ortodoxă pentru români și, în acest caz, în special pentru cei din sud-estul Transilvaniei.

NOTE

1. *Telegraful Român*, nr. 106, 5 oct. 1899.

2. Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, 1986, p. 61.

3. Jean Delumeau, *Frica în occident (secolul XIV-XVII)*. *O cetate asediată*, vol. I, București. 1986, p. 252.

4. *Ibidem*, p. 252.

5. Arhiva Arhiepiscopiei, Sibiu, 1899, III, nr. 5 I 4 a/1115, Protopopiatul Abrud.

6. *Ibidem*.

7. *Idem*, 1899, III, nr. 5 I 4 a/1203, Protopopiatul Brașov.

8. *Ibidem*.

9. *Idem*, 1899, III, nr. 5 I 4 a/3326, Protopopiatul Mureș-Oșorhei, „elaboratul”, preotului Ioan Bârsan din Egerseg.

10. *Ibidem*,

11. *Ibidem*.

12. *Ibidem*.

13. Idem, 1899, nr. 5 I 4 a/1203, Protopopiatul Braşov.
14. Idem, 1899, nr. 5 I 4 a/3326, Protopopiatul Mureş-Oşorhei, "elaboratul" preotului Ioan Bârsan din Egerseg.
15. Ibidem.
16. Idem, 1899, nr. 5 I 4 a/1203, Protopopiatul Braşov.
17. Idem, 1899, nr. 5 I 4 a/3326, Protopopiatul Mureş-Oşorhei, "elaboratul" preotului Ioan Bârsan din Egerseg.
18. Ibidem.

**THE ROMANIAN STATE AND THE ORTHODOX CHURCH AT THE END OF THE
XIXth CENTURY, REFERING TO TREI SCAUNE, BRAŞOV AND MUREŞ-OŞORHEI
ARCHPRIEST DISTRICTS
(Summary)**

The Orthodox parish was for Romanian village „a matrix,,, in which the religious feeling of the Romanian people manifests in several ways, deeply anchored in the rural area.

The priest's conference of the Archpriests Districts, Trei Scaune, Mureş and Braşov of 1899, held on the basis of the Archpriest Ioan Metianu's letter of September 30th 1899, reveal the social mutations of the Romanian village, at the time of the implications of the negative policy held by the authorities from Budapest. It is also disclosed that the Romanian people fought a lot for its language, customs, traditions and that the Orthodox Church played an important role for the Romanians, especially for those from the South-Eastern Transylvania.